

training of a competitive specialist. Therefore, student-centredness in pharmaceutical education should be understood as training of highly qualified specialists, adapted to the dynamic changes in the global area of pharmaceutical services sought-after and high earner specialists of the pharmaceutical market of international standing.

Key words: *student-centred learning, modern paradigm of education, educational process, content of education, interaction of a teacher and a student.*

УДК 371.3:378.147

Галина Васильєва

Управління освітою Дніпровської районної
державної адміністрації у Києві
ORCID ID 0000-0002-1215-6972
DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/193-210

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

У статті здійснено аналіз наукових здобутків з проблеми формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання. Уточнено дефініції понять «інклюзія» та «інклюзивна освіта».

Установлено, що методична компетентність учителя інклюзивної форми навчання являє собою інтегративну професійно-особистісну характеристику, що забезпечує здатність до здійснення методичних функцій у системі інклюзивної освіти відповідно до професійного стандарту вчителя.

Окреслено компоненти формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання в закладі вищої освіти (нормативно-правові акти, організація інформаційного забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, кадрове забезпечення, програмно-методичне забезпечення, організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання). З'ясовано, що окрім освітньої діяльності, до методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання долучається також і виховна діяльність, яка орієнтована на такі напрями: створення сприятливого соціального середовища й оточення; формування мотивації до навчання; орієнтованість на індивідуальні особливості та освітні потреби здобувачів освіти; надання умов для саморозвитку й самонавчання, а також надання можливостей для творчості та самореалізації.

Установлено, що організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання являють собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують ефективність і результативність процесу навчання та соціалізації дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі.

Визначено та обґрунтовано, що у формуванні методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання важливого значення набувають організаційно-педагогічні умови (створення соціально-педагогічного середовища, формування цінностей інклюзивної освіти, забезпечення реалізації нормативно-правових положень із упровадження інклюзивного навчання, організація професійного співробітництва та створення практично-діяльного середовища для якісного формування методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання).

Ключові слова: *компетентність, методична компетентність, заклад освіти, учителі, інклюзивне навчання, організаційно-педагогічні умови.*

Постановка проблеми. Сьогодні освітні трансформаційні процеси в Україні інтегрують велику частину реформ, які спрямовані на реалізацію інклюзивної освіти. Обраний українською державою напрям щодо створення гідних умов навчання дітей із особливими освітніми потребами є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя. Інклюзивне навчання є одним із основних напрямів реформування системи освіти в багатьох європейських країнах, мета такого навчання спрямована на реалізацію прав на освіту осіб із особливими освітніми потребами (далі – осіб із ООП). Інклюзивне навчання – це можливість отримання якісної освіти за допомогою індивідуального підходу до кожного здобувача освіти, незалежно від його можливостей і розвитку. У сучасних умовах інклюзивна освіта розглядається як напрям освіти, що дозволяє адаптувати осіб із ООП в соціум, розвивати їх комунікативні навички, стимулювати дотримання рівних прав і повноцінно брати участь у житті суспільства. Створення сприятливого освітнього середовища для реалізації інклюзивного навчання є однією з першочергових задач закладу освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Широке впровадження ідеї інклюзивного навчання в заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) України значною мірою залежить від кваліфікації педагогічних кадрів. У цьому контексті особливого значення набуває проблема формування методичної компетентності вчителя, яка полягає в інтегративній складовій системи знань, умінь, навичок, здобутих у закладі вищої освіти та практичного досвіду, який безпосередньо вдосконалюється впродовж життя, уміння застосовувати набутий досвід під час професійної діяльності.

Теоретичною і методологічною базою даної статті є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників із питань формування різнопланових компетентностей. Особливості формування та вимірювання компетентностей розглядаються в працях Т. Бурлаєнко, Н. Бахмат, Н. Брижак, О. Дубініної, Т. Гильови, Т. Єршової, О. Миронової, В. Олійника, О. Чуланової, О. Шаріпової, дослідження професійного розвитку педагога проводиться в роботах О. Дубасенюк, Л. Пуховської, В. Симиченко, Е. Віллегас-Реймерс та ін.

Питання формування методичної компетентності вчителів представлені в наукових роботах І. Бондаренко, Л. Гладун, К. Кожухова, Т. Сясіна, В. Хитрюк та ін.

Дослідженням питання інклюзивної освіти займалася низка авторів, які розглядали різні її аспекти, зокрема: філософія інклюзивної освіти та її концептуальні аспекти (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, В. Синьов, П. Таланчук, Ю. Найда, G. Coutsocostas, A. Alborz та ін.); основні теоретичні

питання інклюзивної освіти (D. Brackenreed, C. Crawford); реалізація інклюзивної освіти на практиці (E. Carter, C. Hughes, B. Cook, D. Cameron, M. Tankersley та ін.); вивчення проблем інклюзивного навчання і впровадження його в освітній простір (І. Гудим, Л. Прохоренко, Г. Сіліна, О. Чеботарьова та ін.); викладання в інклюзивному закладі освіти (Л. Даниленко, С. Єфімова, Г. Нікуліна, Л. Савчук, О. Таранченко, І. Хафізулліна E. Avramidis, S. Ben-Yehuda, Y. Leyser, U. Last та ін.).

Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень в області підготовки педагогів до реалізації інклюзивного навчання в закладі освіти, до впровадження інноваційних технологій під час навчання дітей із особливими освітніми потребами, лишається недостатньою мірою розкрита проблема формування методичної компетентності вчителів під час організації інклюзивного навчання, зокрема потребують уточнення організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання.

Мета статті – проаналізувати наукові здобутки в галузі формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання. Відповідно до мети визначено такі завдання статті:

- здійснити аналіз наукових здобутків із проблеми дослідження;
- визначити й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інклюзія» та «інклюзивна освіта» по-різному представлено в науковій літературі. Для найбільш точного визначення розглянемо їх етимологію. «Інклюзія (від inclusion – включення) – процес, під час якого що-небудь включається, тобто втягується, охоплюється, або входить до складу як частина цілого» (*Новий універсальний словник Вебстера*, 2000).

На думку О. Сорокіної, інклюзивна освіта дає можливість всім учням у повному обсязі брати участь у житті колективу закладу освіти (Сорокіна).

«Інклюзивна (франц. Inclusif – включає в себе, від лат. Include – роблю висновок, включаю) освіта або включене в освіту – термін, що використовується для опису процесу навчання дітей із особливими потребами в загальноосвітніх (масових) школах. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, що забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює особливі умови для дітей, які мають особливі освітні потреби. Інклюзивна освіта – процес розвитку загальної освіти, який має на увазі доступність освіти для всіх, у плані пристосування до різних потреб усіх дітей, що забезпечує

доступ до освіти для дітей із особливими освітніми потребами» (*Інклюзивна або включена освіта: словники та енциклопедії*, 2000).

В останні роки зростає інтерес дослідників до питань формування компетентностей педагогів у галузі інклюзивної освіти, зокрема методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання. На нашу думку, саме від організації в педагогічному університеті процесу пізнання професійної діяльності майбутніми вчителями інклюзивної форми навчання залежить ефективність формування методичної компетентності вчителя, яка, у свою чергу, відіграє важливу роль у вихованні майбутнього покоління.

Розглядаючи методико-інклюзивну компетентність педагогів, О. Козирева (Козирева, 2017) визначає її як «здатність реалізовувати особливі освітні потреби дітей із обмеженими можливостями здоров'я, створювати інклюзивну освітню середу, володіти власною професійною діяльністю на досить високому рівні, що дозволяє вирішувати будь-які професійні завдання, що виникають у процесі навчання дітей із обмеженими можливостями здоров'я, проєктувати свій подальший професійний розвиток під час реалізації інклюзивної практики, самостійно здобувати нові знання та вміння з питань інклюзивної освіти дітей із обмеженими можливостями здоров'я».

Треба зауважити, що всі наукові дослідження, що стосуються методичної компетентності, пов'язані з рівнем загальної освіти і не зачіпають процеси інклюзивної освіти.

Методичну компетентність ми розглядаємо як складову професійної компетентності. На наш погляд, як і будь-яка інша компетентність, методична компетентність учителя інклюзивної форми навчання являє собою інтегративну професійно-особистісну характеристику, що забезпечує здатність до здійснення методичних функцій у системі інклюзивної освіти відповідно до професійного стандарту вчителя.

До формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання в закладі вищої освіти (далі – ЗВО) ми включаємо такі компоненти:

– нормативно-правові акти, які повинні захищати як права вчителів, учнів з ООП, так і права інших дітей. В інклюзивному закладі освіти ми пропонуємо укладати з батьками дітей із особливими освітніми потребами договір. У договорі необхідно передбачити умови щодо всіх учасників освітнього процесу, права та обов'язки батьків по відношенню до освітньої організації, педагогів у розробці індивідуальної роботи, освітнього маршруту і спеціальної роботи, крім того, умова про можливість зміни в

індивідуальній освітній траєкторії. Наявність медичного супроводу є одним із важливих елементів у роботі освітньої організації;

– організація інформаційного забезпечення, що передбачає наявність в закладі освіти спеціальних інформаційно-технологічних засобів (персональні комп'ютери, спеціальне обладнання, спеціальні інформаційні освітні програми для дітей із ООП) для соціалізації та формування уявлень про навколишнє середовище;

– матеріально-технічне забезпечення – компонент, який включений у роботу кожної організації чи установи. Цей компонент має включати реалізацію на високу рівні санітарно-гігієнічних норм, створення умов доступу до освітньої установи (пандуси, адаптовані дверні прорізи, підлогові покриття, дверні пороги, сходи, поручні всередині і зовні будівлі, спеціально обладнані приміщення особистої гігієни, обладнані місця роботи в класі, кабінети фахівців, сенсорна кімната, гардероби тощо), забезпечення навчально-методичними матеріалами (навчальні посібники, спеціальні програми, набори діагностичних методик, інтерактивні дошки, мобільні комплекси для роботи кожного з фахівців, спеціальне обладнання). Під час зазначеної організації враховуються інтереси всіх учасників освітнього процесу, оскільки це пов'язано із загальною залученістю в навчання і виховання в інклюзивну соціумі;

– у психолого-педагогічному напрямі робота націлена на реалізацію програмно-методичного забезпечення (індивідуальна програма розвитку). Важливо виділити особливі освітні потреби, особливості психолого-педагогічної й медичної допомоги, надати можливість освоїти основну освітню програму;

– у кадровому забезпеченні передбачається наявність компетентних фахівців у галузі інклюзивної, дефектологічної, педагогічної, психологічної і медичної освіти. При цьому важлива кваліфікація фахівців і її постійне підвищення. У підвищенні кваліфікації важливим є освоєння додаткових професійних програм, спеціальних програм під індивідуальні порушення дітей (порушення слуху, зору, мови) фахівцями, які працюють в освітній організації та мають відповідний функціонал;

– програмно-методичне забезпечення передбачає формування всієї документації за відповідними освітніми програмами: їх адаптації, зміни, формування, а також спрямування на впровадження інклюзивної культури і надання кожному учаснику освітнього процесу рівних умов для саморозвитку. Також ми пропонуємо створення репозитарію, що має всю необхідну джерельну базу щодо існуючих у світовій практиці проблем із

розвитку учнів із особливими освітніми потребами, упровадження інклюзивної освіти і роботи з нормативно-правовою документацією в цьому напрямі, зокрема й матеріали для учнів із особливими освітніми потребами;

– організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання є одними з основних умов у викладацькій діяльності. З урахуванням специфіки інклюзивного середовища під час формування методичної компетентності вчителів, організаційно-педагогічні умови будуть включати в себе підбір форм, методів та засобів для навчання дітей із особливими освітніми потребами, адаптацію основних загальноосвітніх програм або їх розробку (у тому числі розробку і створення матеріалів, які будуть необхідні у процесі освоєння освітніх програм).

Крім освітньої діяльності, до методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання долучається також і виховна діяльність, яка орієнтована на такі напрями:

- створення сприятливого соціального середовища й оточення;
- формування мотивації до навчання;
- орієнтованість на індивідуальні особливості та освітні потреби здобувачів освіти;
- надання умов для саморозвитку й самонавчання, а також надання можливостей для творчості та самореалізації.

Як зазначалося нами вище, важливу роль у формуванні методичної компетентності вчителя відіграють організаційно-педагогічні умови. Проаналізований нами джерельний масив наукової літератури дає можливість уточнити сутність педагогічних умов, а в межах нашого дослідження – організаційно-педагогічних умов формування методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання.

Результати досліджень науковців дають підстави стверджувати, що єдиного підходу до визначення змістового наповнення педагогічних умов немає. У своїх роботах Т. Туркот зазначає, що процес навчання в закладі вищої освіти «...визначається зовнішніми (об'єктивними) та внутрішніми (суб'єктивними) чинниками» (Туркот, 2011). До внутрішніх чинників науковець відносить особистісні риси здобувача освіти, зокрема: особливості його темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей; мотивацію до навчання; попередній досвід навчання; рівень знань; стиль навчально-пізнавальної діяльності. До зовнішніх чинників, на думку Т. Туркота, необхідно віднести зміст і методи навчання, рівень професійної підготовки викладачів, умови навчання у ЗВО, соціальне оточення здобувачів освіти (Туркот, 2011).

Керуючись результатами досліджень О. Бражнич, педагогічні умови визначаються, як «...комплекс об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети» (Бражнич, 2001).

На думку О. Чепка, організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів визначаються як:

- макроумови – соціальне замовлення суспільства на підготовку майбутніх учителів, розробку та узгодження нормативних документів;
- мезоумови – професійна орієнтація та професійне становлення майбутніх учителів на етапі навчання, їх професійна адаптація та вдосконалення;
- мікроумови – індивідуалізація навчання, активне залучення здобувачів освіти до науково-дослідницької діяльності, творчий розвиток особистості кожного здобувача освіти (Чепка, 2010).

Світило української науки, академік С. Гончаренко у своїх працях підкреслює, що «педагогічні умови – це комплекс об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на розв'язання поставлених педагогічних завдань» (Гончаренко, 1993).

Отже, науковці педагогічні умови виокремили у групи, кожна з яких містить можливості змісту, форм, методів і прийомів, які спрямовані на формування компетентностей майбутніх учителів.

У своїх дослідженнях І. Хафізулліна виділяє такі основні організаційно-педагогічні умови, які сприяють якісному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів інклюзивної форми навчання у процесі їх фахової підготовки:

- застосування технології контекстного навчання;
- використання потенціалу змісту педагогічних дисциплін для формування позитивної мотивації до здійснення інклюзивного навчання;
- набуття знань про особливості розвитку, навчання й виховання різних категорій дітей із ООП та про специфіку професійної діяльності вчителя ЗЗСО в умовах інклюзивного навчання;
- включення до змісту навчання майбутніх учителів спецкурсу «Інклюзивне навчання в загальноосвітній школі»;
- забезпечення наступності етапів формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів, розвиток та застосування сформованих ключових компетентностей у практичній діяльності здобувачів вищої освіти (Хафізулліна, 2008).

Перелік організаційно-педагогічних умов не є вичерпними і може бути доповнений залежно від організації освітнього процесу у ЗВО та від конкретної ситуації, зокрема під час реалізації мети навчання, яка включає в себе формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання.

Отже, використовуючи масив попередніх досліджень із проблеми формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання, зокрема застосування організаційно-педагогічних умов у навчанні майбутніх учителів, ми дійшли висновку, що організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання мають включати в себе внутрішні та зовнішні фактори, зокрема оновлений зміст, форми та методи, способи творчого розвитку здобувачів освіти, особистісні якості, які спрямовані на розвиток індивідуальної професійної траєкторії учителя.

У межах нашого дослідження організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання – це цілеспрямовано організоване освітнє середовище, у якому впроваджуються інноваційні технології навчання (ігрові, кейс-методи, технологія проблемного навчання, технологія ситуативного моделювання та ін.), нові форми, методи та засоби навчання, реалізується індивідуалізація навчання та залучення майбутніх учителів до науково-дослідницької діяльності, що, у свою чергу, дає змогу ефективно організувати освітній процес та сформувати на високому рівні методичну компетентність учителя інклюзивної форми навчання.

За результатами аналізу наукової літератури з проблеми дослідження нами було виокремлено такі основні організаційно-педагогічні умови, що сприяють якісному формуванню методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання: створення соціально-педагогічного середовища, формування цінностей інклюзивної освіти, забезпечення реалізації нормативно-правових положень із упровадження інклюзивного навчання, організація професійного співробітництва та створення практично-діяльнісного середовища для якісного формування методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання.

Проаналізуємо коротко кожен з виокремлених нами умов.

Створення соціально-педагогічного середовища – це умови, спрямовані на формування: комфортної комунікативної атмосфери; позитивних мотивів до навчальної діяльності; спрямованості на майбутню професійну діяльність; бажання працювати в інклюзивному закладі освіти;

готовності та здатності нести відповідальність за результати власної професійної діяльності; розвитку системи індивідуальних цінностей учителя інклюзивної форми навчання.

Реалізація цієї умови націлена на забезпечення формування вчителем соціального середовища, необхідного для створення відповідних умов навчання в інклюзивному класі, а саме:

- безперешкодне переміщення у класі;
- забезпечення учнів із особливими освітніми потребами навчально-методичними посібниками, індивідуальними наочно-дидактичними засобами;
- комфортну комунікативну атмосферу між суб'єктами освітнього процесу.

Серед основних умінь, які формуються в учителя інклюзивної форми навчання, можна виокремити такі: вміння вислухати учня з розумінням; виявляти необхідну інформацію й підбирати факти для розв'язання соціально-педагогічної проблеми; організувати комплексну взаємодопомогу і корекцію учня; спостерігати за вербальною та невербальною поведінкою, використовувати знання теорії особистості та методів діагностики; залучати учнів до розв'язання проблем, сприяти їх соціальній адаптації; обговорювати складні для учня проблеми і теми, поважати його особистість і не застосовувати погрози; знаходити інноваційні розв'язки для забезпечення потреб учнів; визначати необхідність закінчення корекційного впливу; вміти надавати необхідну підтримку в умовах кризових ситуацій, допомагати справлятися зі стресом і посттравматичним синдромом, розв'язувати конфлікти тощо.

Окреслена нами організаційно-педагогічна умова впливає на особистісно фаховий компонент методичної компетентності вчителя та надає можливість формувати соціальні, особистісно та професійно важливі якості вчителя інклюзивної форми навчання. Реалізація такої умови забезпечить створення комфортних умов навчання у шкільному колективі дітей із ООП та допоможе їх пристосуванню до існуючого освітнього середовища закладу. Дану умову можна реалізувати за допомогою таких інноваційних та традиційних методів навчання, як бесіди, пояснення, упровадження проблемного навчання, зокрема розв'язання соціально-педагогічних ситуацій, методика піктограм тощо.

Формування цінностей інклюзивної освіти. Дану умову можна реалізувати за допомогою розробки та впровадження «Тренінгу формування цінностей інклюзивної освіти». Мета якого полягає у формуванні в учителів інклюзивної форми навчання цінностей інклюзивної освіти, позитивного

ставлення до інклюзивної освіти, мотивації досягнення успіху у сфері інклюзивної освіти дітей із особливими освітніми потребами. Даний тренінг передбачає формування в учителя таких компетентностей, як:

- світоглядної (здатність до розуміння предметної області професійної діяльності; володіння науковим світоглядом; знання основних теорій, концепцій, вчень, які формують наукову картину світу; уміння відстоювати власні стратегії професійної діяльності);

- комунікативної (вільне володіння українською мовою відповідно до норм культури мовлення. Здатність налагоджувати професійну і педагогічну комунікацію, застосовувати інформаційно-комунікативні технології);

- міжособистісної (здатність до ефективної міжособистісної взаємодії та взаємодія координації дій із іншими, зокрема, здатність успішно взаємодіяти з колегами. Здатність до емпатійного спілкування в процесі професійної діяльності. Здатність застосовувати емоційний інтелект задля визначення причинно-наслідкових взаємозв'язків соціальної взаємодії в ході аналізу практичних професійних ситуацій. Здатність працювати в команді. Здатність до емоційної стабільності, толерантності);

- інформаційної (здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань. Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативно-мовленнєвих задач у соціальній і професійній діяльності);

- теоретико-методологічної (здатність до застосування знань провідних гуманістичних теорій, концепцій, вчень щодо виховання і навчання осіб із особливими освітніми потребами; здатність відстоювати власні освітні переконання);

- компетентності у сфері інклюзивного навчання (розуміння інклюзивних цінностей. Володіння базовими знаннями та розуміння основних концепцій та теорій інклюзивного навчання).

Тренінг включає в себе такі теми навчання:

- Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації;

- Освіта для соціальної справедливості;

- Індекс інклюзії: цінності інклюзивної освіти;

- Профіль педагога інклюзивної освіти: основні інклюзивні цінності.

Реалізація тренінгу забезпечить розв'язання таких освітніх завдань, як:

- ознайомлення вчителів інклюзивної форми навчання з основними цінностями та сферами компетентностей, необхідних для педагогів у роботі в інклюзивному класі;

- формувати переконання, що всі діти мають право бути залученими до інклюзивних класів (груп), і що це корисно як для самих дітей, так і для суспільства в цілому;
- формувати уявлення про особливості спільного навчання й виховання дітей із особливими освітніми потребами з усіма дітьми групи/класу;
- формувати навички успішної особистості: емоційний інтелект у процесі розвитку емпатії;
- когнітивну гнучкість у процесі вирішення нестандартних освітніх проблемних завдань, критичне мислення через аналіз різних підходів до навчання й виховання дітей із особливими освітніми потребами;
- формувати уявлення про потенційні можливості дітей із особливими потребами, їхні сильні сторони;
- ознайомлення з історіями успіху дітей із ООП;
- формувати основи педагогічного мислення, здатності осмислювати та аналізувати власну педагогічну дійсність;
- розширювати власний професійний світогляд та педагогічну ерудицію.

Забезпечення реалізації нормативно-правових положень з упровадження інклюзивного навчання. Як було зазначено нами вище, дана умова дозволить захистити права учнів із ООП на здобуття якісної освіти, забезпечить реалізацію інклюзивного навчання відповідно до вимог, які зазначені в міжнародних документах та стандартах.

У резолюції ООН «Цілі сталого розвитку: Україна (2016–2030 рр.)» було зазначено «...створити у школах сучасні умови навчання, включаючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів» (*Цілі сталого розвитку...*, 2017).

З метою реалізації зазначених цілей у резолюції ООН та необхідності адаптації вітчизняної системи освіти до європейського освітнього простору в Україні розпочалося реформування системи освіти на всіх її ланках.

Так, за останні п'ять років в Україні було видано низку нормативно-правових документів, які регламентують упровадження інклюзивного навчання, а саме: «Концепцію Нової української школи» (2016 р.), «Закон про освіту» (2017 р.), «Закон про дошкільну освіту» (2018 р.), «Державний стандарт початкової освіти» (2018 р.), Закон України «Про внесення деяких змін до законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2018 р.), Наказ № 609 МОН України «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної

середньої та дошкільної освіти» (2018 р.), Наказ МОН України № 414 Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти (2018 р.) та ще низку інших документів у формі постанов, розпоряджень, наказів, листів, рекомендацій від МОН України тощо, які регламентують особливості впровадження інклюзивного навчання.

Важливим кроком у впровадженні якісної інклюзивної освіти є здійснений Україною перехід від Міжнародної класифікації хвороб до Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (далі – МКФ-ДП), що дало змогу Україні долучитися до європейських та міжнародних стандартів захисту прав людини (*Наказ МОЗ України № 981 від 23 травня 2018 р. «Про затвердження перекладу Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків»*).

У Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я: МКФ зазначається, що «МКФ-ДП охоплює весь комплекс життєдіяльності – від народження до 18 років і дає змогу провести сучасну, досконалу оцінку в Інклюзивно-ресурсному центрі і надати професійну освітню допомогу та супровід дітей із особливими освітніми потребами під час навчання (*Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я*).

Зокрема, процес упровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО потребує чіткого проведення певних процесуальних дій із боку учасників освітнього процесу (батьків, інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), керівника закладу освіти, учителя інклюзивного класу, асистента вчителя та/або дитини). Як було нами було зазначено вище, з цією метою ми пропонуємо в інклюзивному класі укладати з батьками дітей із особливими освітніми потребами договір, у якому передбачено всі умови щодо учасників освітнього процесу, прописано права та обов'язки учасників освітнього процесу, представлено маршрутну траєкторію роботи педагога з дітьми, прописано умови про можливість зміни індивідуальної освітньої траєкторії; умови про надання медичного супроводу та ін.

Організація професійного співробітництва. Дана умова передбачає впровадження консультування, наставництва та спільного викладання. Реалізація цієї умови забезпечить:

– набуття вчителем досвіду, який сприяє розвиткові вмінь працювати в команді, водночас самореалізуючись та проявляючи евристичні здібності для підвищення професійної майстерності;

– вироблення навичок оптимальної поведінки учасника команди в процесі реалізації конкретних технологій організації інклюзивного навчання;

– готовність до професійного співробітництва, яке дасть змогу здійснювати освітній процес із позицій колегіальності та врахування особливих потреб учнів.

Реалізація означеної умови можлива завдяки впровадженню для педагогів спецкурсу «Професійне співробітництво в інклюзивному закладі освіти», завданням якого є:

– сформулювати чітке уявлення про поняття «професійне співробітництво»;

– озброїти необхідними знаннями про показники розвитку, перешкоди та прийоми їх подолання на шляху формування діяльності професійного співробітництва;

– сформулювати уявлення про можливість використання професійного співробітництва як ресурсу та інструмента впровадження технологій інклюзивного навчання (Колупаєва та ін., 2012).

Створення практично-діяльнісного середовища для якісного формування методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання – це умова, спрямована на формування практичних умінь, завдяки застосуванню ділових ігор, практичних завдань, вправ, інсценізація ситуацій, позааудиторної діяльності. Вона забезпечує діяльнісний компонент методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання, що визначається як здатність виконувати конкретні завдання.

Результатом реалізації цієї організаційно-педагогічної умови є набуття педагогом системи компетентностей, які необхідні для виконання у професійно-педагогічній діяльності, зокрема: діагностики, прогнозування, проектування освітнього процесу, розроблення індивідуальної програми розвитку дітей із ООП, індивідуально-навчальної програми для дітей із особливими освітніми потребами, конспектів навчальних занять із урахуванням особливостей та цілепокладання у процесі навчання (навчальної, виховної, соціалізуючої, корекційно-розвиваючої та реабілітаційної мети) та ін.

Отже, окреслені вище організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання дозволяють сформулювати в закладі освіти соціально-культурне освітнє середовище,

індивідуально-освітнє середовище, забезпечити якісний та цілісний педагогічний процес, у якому формується методична компетентність учителя та розвивається індивідуальний стиль діяльності в інклюзивному класі.

З метою реалізації вище окреслених організаційно-методичних умов та як результат діяльності вчителя ми пропонуємо алгоритм введення дитини в роботу колективу закладу освіти і подальшого адаптування в суспільстві. Якщо це учень, який має порушення поведінки, його спочатку пристосовують до навколишнього середовища і предметів. Незабаром він починає, на короткий період часу, спілкуватися з однолітками.

Учителю необхідно відзначити систему навчання за допомогою карток і застосування наочності на уроках. Передбачається, що в дітей з порушенням у розвитку велику роль відіграє зоровий аналізатор, через який і необхідно здійснювати постійний вплив. Ми радимо використовувати методики піктограм, «PECS», powerkards і багато інших карток. Наочні дошки активно використовуються під час роботи з усіма категоріями дітей. Важливо, щоб у процесі навчання кількість учителів (асистентів, вихователів або медичних працівників) становила два і більше, оскільки за відсутності звичного для учня середовища він може повернутися до негативної поведінки.

Рекомендується на початку навчального року провести тест на визначення наявних знань у дітей із ООП. За результатами тесту педагоги складають програму для усунення прогалин у навчанні. В окремій кімнаті, наприклад кімнаті психологічного розвантаження, учитель проводить заняття на основі індивідуальної навчальної програми.

Важливо зауважити, що в процесі роботи педагога з учнем необхідно відзначити поведінку учня, рівень, наскільки учень готовий взаємодіяти з педагогом, та ін. Вся інформація фіксується вчителем, складається корекційно-розвивальна програма, фіксується час знаходження в колективі з поступовим збільшенням часу за умови позитивного результату. Взаємодія з іншими однолітками проходить у позакласному спілкуванні, тобто на перервах, святах, у їдальні тощо.

Педагогом ведеться постійна робота з батьками, батькам видаються буклети, що попереджають про можливі відхилення в поведінці дитини, про необхідність роз'яснення дитині ситуації тощо.

Таким чином, усі перелічені форми та методи роботи педагога з дітьми відображають реалізацію організаційно-педагогічних умов, які сприяють формуванню методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання і є вкрай важливими в роботі з дітьми з ООП.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підводячи підсумок дослідження, нами встановлено, що у формуванні методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання важливого значення набувають такі організаційно-педагогічні умови: створення соціально-педагогічного середовища, формування цінностей інклюзивної освіти, забезпечення реалізації нормативно-правових положень із упровадження інклюзивного навчання, організація професійного співробітництва та створення практично-діяльного середовища для якісного формування методичної компетентності вчителя інклюзивної форми навчання.

За результатами аналізу джерельної бази з проблеми дослідження нами визначено, що організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання являють собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують ефективність і результативність процесу навчання та соціалізації дітей із особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Зокрема, це цілеспрямовано організоване освітнє середовище, у якому впроваджуються інноваційні технології навчання (ігрові, кейс-методи, технологія проблемного навчання, технологія ситуативного моделювання та ін.), нові форми, методи та засоби навчання, реалізується індивідуалізація навчання й залучення майбутніх учителів до науково-дослідницької діяльності, що, у свою чергу, дає змогу ефективно організувати освітній процес та сформувати на високому рівні методичну компетентність учителя інклюзивної форми навчання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні ефективності реалізації організаційно-педагогічних умов формування методичної компетентності вчителів інклюзивної форми навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- Бражнич, О. Г. (2001). *Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Кривий Ріг (Brazhnych, O. H. (2001). *Pedagogical conditions of differentiated learning of secondary school students* (PhD thesis). Kryvyi Rih).
- Гончаренко, С. У. (1993). Методологічні характеристики педагогічних досліджень. *Вісник АПН України*, 3, 11-23 (Honcharenko, S. U. (1993). Methodological characteristics of pedagogical research. *Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 3, 11-23).
- Інклюзивна або включена освіта: словники та енциклопедії* (2000). Режим доступу: http://news_enc.academic.ru (*Inclusive Education: Dictionaries and Encyclopedias* (2000). Retrieved from: http://news_enc.academic.ru).
- Козирева, О. А. (2017). Зміни в структурі професійної компетентності педагога в умовах переходу до інклюзивної освіти. *Сибірський вісник спеціального освіти*, 1 (19), 31-

- 34 (Kozyreva, O. A. (2017). Changes in the structure of professional competence of a teacher in the transition to inclusive education. *Siberian Bulletin of Special Education*, 1 (19), 31-34).
- Колупаєва, А. А., Данілавічюте, Е. А., Литовченко, С. В. (2012). *Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник* (Kolupaieva, A. A., Danilovichute, E. A., Litovchenko, S. V. (2012). *Professional cooperation in an inclusive education institution: a textbook*).
- Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я: МКФ. Режим доступу: http://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf (*International Classification of Functioning, Life and Health Restrictions: IFF*. Retrieved from: http://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf).
- Новий універсальний словник Вебстера (*Webster's new universal dictionary*) (2000). New York.: Published by s. Converse.
- Сорокіна, О. А. (2012). *Що таке інклюзивна освіта: методична розробка*. Режим доступу: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2012/07/01/chtotakoeinklyuzivnoe-obrazovanie> (Sorokina, O. A. (2012). *What is inclusive education: methodological development*. Retrieved from: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2012/07/01/chtotakoeinklyuzivnoe-obrazovanie>).
- Туркот, Т. І. (2011). *Педагогіка вищої школи: навч. посіб.* Київ (Turkot, T. I. (2011). *Higher school pedagogy: textbook*. Kyiv).
- Хафизуллина, И. Н. (2008). *Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Астрахань (Khafizullina, I. N. (2008). *Formation of inclusive competence of future teachers in the process of professional training* (PhD thesis abstract). Astrakhan).
- Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь (2017). Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (*Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report* (2017). Retrieved from: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>).
- Чепка, О. В. (2010). *Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах навчального комплексу «педагогічний комплекс – педагогічний університет»* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Черкаси (Cherka, O. V. (2010). *Professional training of future primary school teachers in the conditions of the educational complex "pedagogical complex – pedagogical university"* (PhD thesis abstract). Cherkasy).

РЕЗЮМЕ

Васильева Галина. Организационно-педагогические условия формирования методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения.

В статье проведен анализ научных достижений по проблеме формирования методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения. Уточнение дефиниции понятий «инклюзия» и «инклюзивное образование».

Установлено, что методическая компетентность учителя инклюзивной формы обучения представляет собой интегративную профессионально-личностную характеристику, обеспечивает способность к осуществлению методических функций в системе инклюзивного образования в соответствии с профессиональным стандартом учителя.

Определены компоненты формирования методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения в учреждении высшего образования

(нормативно-правовые акты, организация информационного обеспечения, материально-техническое обеспечение, кадровое обеспечение, программно-методическое обеспечение, организационно-педагогические условия формирования методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения). Выяснено, что кроме образовательной деятельности, в методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения присоединяется также и воспитательная деятельность, которая ориентирована на следующие направления: создание благоприятной социальной среды и окружения; формирование мотивации к обучению; ориентированность на индивидуальные особенности и образовательные потребности соискателей образования; предоставление условий для саморазвития и самообучения, а также предоставление возможностей для творчества и самореализации.

Установлено, что организационно-педагогические условия формирования методической компетентности учителей инклюзивной формы обучения представляют собой комплекс взаимосвязанных и взаимообусловленных внутренних и внешних факторов, обеспечивающих эффективность и результативность процесса обучения и социализации детей с особыми образовательными потребностями в инклюзивном среде.

Определено и обосновано, что в формировании методической компетентности учителя инклюзивной формы обучения важное значение приобретают организационно-педагогические условия (создание социально-педагогической среды, формирование ценностей инклюзивного образования, обеспечение реализации нормативно-правовых положений по внедрению инклюзивного обучения, организация профессионального сотрудничества и создания практико-деятельностной среды для качественного формирования методической компетентности учителя инклюзивной формы обучения).

Ключевые слова: компетентность, методическая компетентность, учебное заведение, учителя, инклюзивное обучение, организационно-педагогические условия.

SUMMARY

Vasylieva Halyna. Organizational and pedagogical conditions of forming methodological competence of teachers of inclusive form of study.

The article analyzes scientific achievements on the problem of forming methodological competence of teachers of inclusive form of study. The definitions of the concepts "inclusion" and "inclusive education" are specified.

It has been established that the methodological competence of the teacher of inclusive form of study is an integrative professional-personal characteristic, which ensures the ability to implement methodological functions in the system of inclusive education in accordance with the professional standard of the teacher.

The components of the methodical competence of teachers of inclusive form of study in the institution of higher education (normative legal acts, organization of information support, logistical support, personnel support, program and methodological support, organizational and pedagogical conditions for the formation of methodological competence of teachers of inclusive form of study) are outlined. It is found out that except for educational activities to the methodological competence of teachers of inclusive form of study also includes educational activities that are focused on the following areas: creating a favorable social environment; formation of motivation for learning; orientation on individual features and educational needs of educational applicants; providing conditions for self-development and self-study, as well as providing opportunities for creativity and self-realization.

It has been established that organizational and pedagogical conditions for the formation of methodological competence of teachers of inclusive form of training are a

complex of interconnected and interrelated internal and external factors that provide efficiency and effectiveness of the process of training and socialization of children with special educational needs in the inclusive environment.

It is determined and substantiated that in the formation of the methodological competence of the teacher of inclusive form of learning acquire importance organizational and pedagogical conditions (creation of socio-pedagogical environment, formation of values of inclusive education, ensuring implementation of legal regulations for introduction of inclusive education, organization of professional cooperation and creation of practical-activity environment for qualitative formation of methodological competence of the teacher of inclusive form of study).

Key words: *competence, methodological competence, education institution, teachers, inclusive education, organizational and pedagogical conditions.*

УДК 371.132:37.035.6

Діна Дудова

Морський фаховий коледж, Херсонська державна морська академія

ORCID ID 0000-0001-9630-2203

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/210-222

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

У статті розкрито сутність експериментально-дослідницької роботи, що передбачала збагачення змісту соціально-гуманітарних дисциплін навчальним матеріалом етнічного змісту; використання у процесі підготовки майбутніх фахівців морської галузі інноваційних технологій навчання й потенціалу пазаудиторної роботи; удосконалення методичної підготовки викладачів морських коледжів щодо формування національно-патріотичної свідомості курсантів.

Новим вектором удосконалення процесу формування національно-патріотичної свідомості майбутніх фахівців морської галузі було створення нової авторської моделі методичної служби коледжу – «Кластер-служба». Кластерна організаційна технологія побудована на взаєморозвитку і саморозвитку всіх структур методичної служби коледжу у процесі формування національно-патріотичної свідомості на основі сталого партнерства та інноваційної діяльності викладачів та кураторів груп. Розкрито переваги нової моделі методичної роботи.

Ключові слова: *педагогічні умови, формування національно-патріотичної свідомості, процес підготовки майбутніх фахівців морської галузі, інноваційні технології навчання, кластерна організаційна технологія, модель методичної служби коледжу.*

Постановка проблеми. Спираючись на теоретичні засади формування національно-патріотичної свідомості, висвітлені в наукових працях педагогів, ураховуючи недоліки, виявлені під час дослідження сучасного стану формування національно-патріотичної свідомості майбутніх фахівців морської галузі в коледжах, ми визначили педагогічні умови, упровадження яких в освітній процес морських коледжів підвищить ефективність процесу формування національно-патріотичної свідомості